

Originalni naučni rad
Primljen: 15. septembra 2023.
Prihvaćen: 15. januara 2024.
UDK 811.112.2'373.7:811.163.41
821.112.2(436).08 Nestroj J. N.
10.46630/phm.16.2024.48

Milica V. Lopatić*

Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Ekonomski fakultet Pale
<https://orcid.org/0009-0002-2848-0408>

FRAZEOLOGIZMI U NESTROJEVOM DJELU „DER ZERRISSENE“ I NJIHOVI EKVIVALENTI U SRPSKOM JEZIKU

U ovom radu se istražuju frazeologizmi u satiričnom djelu „Der Zerrissene“ poznatog austrijskog pisca satira Johana Nepomuka Nestroja. Njegov oštri jezik, prepun podsmijeha i ironije, oduvijek je privlačio pažnju pa se upravo iz tog razloga u ovom radu jezikom i bavimo. Cilj ovog istraživanja jeste da se sa stanovišta kontrastivne analize utvrde sličnosti i razlike prilikom analize izabranog korpusa frazeologizama na njemačkom i srpskom jeziku u pomenutom djelu. Metoda rada je, dakle, kontrastivna analiza, koja nam omogućuje da na najbolji način sagledamo sve osobenosti jezičkog izražavanja i kulturnih pojava u uspoređivanim jezicima. Takođe, u radu su posebno izdvojeni komparativni frazeologizmi (njem. *vergleiche Phraseologismen*) koji slikovito opisuju određene jezičke izraze te tako utiču i na slikovitost jezika.

Ključne riječi: frazeologija, frazeologizmi, kontrastivna frazeologija, komparativni frazeologizmi, ekvivalentnost

Uvodna razmatranja

U radu ćemo se baviti frazeologizmima u poznatoj Nestrojevoj² satiri „Der Zerrissene“. Jezik u njegovim djelima je oduvijek privlačio pažnju mnogih njegovih savremenika, među kojima je najistaknutiji Karl Kraus, koji je pomno pratio njegov rad i koji je izjavio da je „Nestroj prvi satiričar kod kojeg jezik razmišlja o stvarima“³ (HAJN 1970: 68). Njegov jezik je najmoćnije oruđe njegovih misli i stoga postaje pravi predmet njegove satire. Analizirajući njegova djela dolazimo da zaključka da se Nestroj u svom izražavanju često služio frazeologizmima. Za korpus ovog istraživanja uzeli smo njegovo poznato satirično djelo „Der Zerrissene“ koje obiluje frazeološkim izrazima i prevazilazi sve njegove farse (njem. *die Posse*) kada je u pitanju jezik, duhovitost i intelektualnost dijaloga. U radu

1 milica.lopatic@ekofis.ues.rs.ba

2 Nestroj (1801–1862) je poznati bečki dramatičar, pisac, glumac i majstor komedije koji je od 1854. do 1860. vodio „Carl-Theater“ u Beču. Taj osporavani satiričar (na kog se nije prestala obrušavati državna cenzura, optuživši ga čak i za demoralizaciju bečkog puka) je dospio na sam vrh pozorišne scene sa svojim komadima u kojima su glavni likovi bili junaci iz naroda i koji su tematizovali društvene suprotnosti. Postao je najznačajniji satiričar koji je u svojim komedijama otkrivao skrivene misli svoje sredine i vremena, a zbog svojih neprolaznih, „bezvremenskih“ tema (njem. *zeitlose Themen*) njegova djela su i danas vrlo popularna i rado izvođena. (NESTROY 2010)

3 „Nestroj ist der erste Satiriker, in dem sich die Sprache macht Gedanken über die Dinge.“

ćemo da koristimo izvorni tekst i prevod ovog djela, kako bismo što jasnije predočili vrijednost navedenih frazeoloških jedinica.

Prije nego što pređemo na analizu izdvojenih frazeologizama, najprije ćemo u teoretskom dijelu da definišemo osnovne termine kao što su frazeologija (njem. *die Phraseologie*), frazeologizmi (njem. *die Phraseologismen*) i kontrastivna frazeologija (njem. *kontrastive Phraseologie*).

O frazeologiji i frazeologizmima

Frazeologija (grč. lat. Redewendung, Redeweise, njem. *die Phraseologie*) je relativno mlada lingvistička disciplina koja se pojavila 70-ih godina 19. vijeka koja je izrasla pod okriljem leksikologije (BERIĆ-ĐUKIĆ i RISTIĆ 2003: 115). U oblasti izučavanja frazeologije postoje različita viđenja njenog tumačenja. Burger (1973: 13) smatra da je „frazeologija poddisciplina lingvistike koja se bavi proučavanjem frazeologizama“⁴. To je, možda, i najjednostavnija definicija ovog pojma. U Dudenu (2008: 40) pronalazimo da je frazeologija cjelina tipičnih kombinacija riječi, čvrstih spojeva ili idioma nekog jezika.

Iako postoji više definicija frazeologizma, lingvisti su složni u jednom, a to je da su frazeologizmi skup od najmanje dva leksema „Frazeologizmi su čvrsti spojevi riječi čije značenje ne proizilazi iz značenja njenih pojedinih članova: npr. *lange Finger machen= stehlen*“ (BERIĆ-ĐUKIĆ i RISTIĆ 2003: 115). U lingvističkim radovima i udžbenicima možemo pronaći sljedeće izraze za frazeologizme: frazemi, idiomi, frazeološki obrti, frazeološke jedinice.

Čak i u oblasti klasifikacije frazeologizama ne pronalazimo jedinstveno mišljenje među lingvistima. S obzirom na veliku zainteresovanost za ovu oblast lingvistike, pojavio se i veliki broj klasifikacija. Svaki lingvista je predlagao klasifikaciju prema onim aspektima koje su oni smatrali ključnim. Ipak, zajedničko im je bilo da su najviše pažnje posvetili klasifikaciji frazeologizama sa semantičkog aspekta⁵, ali i da je i tu dosta došlo do razilaženja mišljenja. „Sa semantičkog aspekta bitna je jedna osobenost u okviru jedne jezičke jedinice: značenje koje je izvan konteksta leksički potencijalno“ (BERIĆ-ĐUKIĆ i RISTIĆ 2003: 127).

Kontrastivna frazeologija

U novije vrijeme se lingvisti u proučavanju frazeologizama sve češće interesuju za međujezične i interkulturalne specifičnosti jezika. Pod ovim pojmom podrazumijevamo odnos između dva oblika jezika, tj. upoređivanje ili suprotstavljanje manje ili više srodnih jezika, kao što su rusko-češki ili rusko-njemački (BURGER 1982: 289). Kada govorimo o dvojezičnom upoređivanju frazema neizbježno je spomenuti i trenutak problematike prevođenja sa jednog jezika na drugi. Da bi se tekst dobro i precizno preveo potrebno je izuzetno poznavanje izvornog jezika, naročito u prevodu frazeologizama. Možemo zaključiti da se i prevođenje književnih djela smatra svojevrsnom umjetnošću.

Od njemačkih lingvista, kada je riječ o frazeologiji, neizostavno je spomenuti Harald Burgera koji je utemeljio najobuhvatniju klasifikaciju frazeologizama. Osim toga,

⁴ Die Teildisziplin der Linguistik, die sich mit Phraseologismen befaßt, heißt Phraseologie.

⁵ Semantika (njem. *die Semantik, die Bedeutungslehre*) se bavi značenjem jezičkih jedinica.

bitna je i njegova podjela frazema pri prevođenju nekog teksta, gdje razlikuje (BURGER 1982: 309):

a) Potpuno ekvivalentan prevod frazeologizama, gdje se oni u oba jezika podudaraju na leksičkom, semantičkom i morfosintaksičkom nivou.

b) Zamjena frazema iz izvornog teksta (jezika) nekim drugim odgovarajućim ekvivalentom (frazemom) u ciljnom (prevodnom) jeziku. Frazeologozmi se formalno razlikuju, ali imaju isto ili približno isto značenje.

c) Opisno prevođenje frazema usljed nemogućnosti pronalaska adekvatnog zamjenskog frazeološkog izraza.

Ova Burgerova klasifikacija se pokazala kao najpogodnija, te ćemo, upravo, prema njoj u narednom poglavlju analizirati izdvojene frazeološke izraze.

O komparativnim frazeologizmima

Jedan od zadataka frazeologije jeste i kontrastivno poređenje frazeoloških sistema više jezika. Frazeologizmi koji imaju strukture i funkcije istog tipa i koji obavljaju atributivne i adverbijalne funkcije obično su podvrgnuti kontrastivnoj komparaciji i proučavaju se sa stanovišta kontrastivne lingvistike (LAPINSKAS 2013: 138). Iako postoji više termina za imenovanje ovog pojma, komparativni frazeologizmi je najprihvaćeniji termin među lingvistima. Pored ovog termina upotrebljavaju se i *poredbeni frazeologizmi*, dok su u germanistici zastupljena i *frazeološka poređenja*, njem. *phraseologische Vergleiche*.

Osnovne karakteristike komparativnih frazeologizama prema Lapinskasu (2013: 139) su:

- Relativno stabilna struktura,
- Djelimično idiomatsko ili potpuno idiomatsko semantičko značenje: Npr. *blijed kao kreč*, njem. *kreidebleich*; *čvrst kao kremen*, njem. *hart wie Stahl* (MATEŠIĆ 1988: 235),
- Kognitivno-gnoseološki nivo koji odražava uticaj ekstralingvističkih faktora na jezički sistem,
- Orijehtacija ka ljudskom biću, jer poredbeni frazeologizmi uglavnom odražavaju fizičko i psihičko stanje čovjeka, njegove postupke, ponašanje, kognitivne sposobnosti: Npr. *gladan kao vuk*, njem. *hungrig wie ein Wolf sein* (MATEŠIĆ 1988: 654).

Analiza frazeologizama u djelu „Der Zerrissene“

Kao što smo već naveli, koristimo metod kontrastivne analize, gdje je polazni jezik njemački, a ciljni srpski jezik. Kao građu za analizu ovog korpusa koristimo originalno Nestrojevo djelo „Der Zerrissene“ i prevod Jakša Kušana i Ferda Delaka „Utopljenici“. Osim toga, za izvore smo koristili i sljedeće jednojezične i dvojezične frazeološke rječnike, kako bismo registrovali frazeološke izraze:

- Duden 11 (2002): *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*.

- Digitalni njemački rječnik braće Grim: <https://www.dwds.de/wb/dwb>.
 - Indeks frazeologizama na platformi: <https://www.redensarten-index.de/suche.php>.
 - *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* u redakciji Josipa Matešića.
1. Najprije ćemo da izdvojimo sve frazeologizme koji su potpuno ekvivalentni frazeologizmima u ciljnom jeziku, dakle govorimo o potpunoj značenskoj i leksičkoj podudarnosti: *Ich hab sie also gleich in die Lehr geb´n, und in kurzer Zeit hat sie alles in klein´ Finger g´habt.* (NESTROJ 2021: 12)

Ja sam je smjesta dao u nauk. Uskoro je *ona imala sve u malom prstu.* (NESTROJ 1950: 13)

Frazeologizam *etw. im kleinen Finger haben* (ugs.) sa značenjem „nešto tačno znati, dobro savladati“, potpuno je ekvivalentan ciljnom jeziku. Ova fraza je zasnovana na staroj ideji da je mali prst, kao palac u bajci, posebno pametan. (DUDEN 2008: 218).

Ich trau mein´ Ohren nicht. (NESTROJ 2021: 28)

Ne vjerujem svojim ušima. (NESTROJ 1950: 28)

Takođe, potpuno ekvivalentan je i frazeološki izraz *seinen Ohren nicht glauben (trauen)* u značenju „biti potpuno iznenađeni nečim što smo čuli“ (MATEŠIĆ 1988: 609).

2. *Spielen Sie mir jetzt die Komödie vor*, als ob nicht mein Reichtum, sondern meine lebenswürdige Persönlichkeit Ihren Entschluss bestimmt! (NESTROJ 2021: 28)

Odglumite mi sad komediju, u kojoj se ne udajete za mene zbog mog novca, već onako, zbog mene. (NESTROJ 1950: 27)

Frazeologizam u ovom odlomku je varijacija frazema koji glasi [*vor jmdm.*] *Komödie spielen* – nešto odglumiti, pretvarati se. Niti u ovom primjeru prevod nije izgubio svoje prvobitno značenje. Porijeklo ovog frazema vodi nas u antičko doba, kada se po prvi put javlja antička komedija, koja svoj vrhunac dostiže kod Aristofana. Tada je komedija imala tendenciju da razotkrije ljudske slabosti, dok nasmijava publiku (<https://www.redensarten-index.de/suche.php>, 19. 8. 2023).

3. *Sehn S´, so muss sich der Mensch selber für ein´ Narren halten.* (...) Um andere für einen Narrn zu halten, braucht man nix als Leut, die einem an Dummheit übertreffen. (NESTROJ 2021: 30)

Vidite, čovjek mora sam sebe napraviti budalom. (...) Ako želiš nekoga napraviti budalom, mora to biti čovjek, koji je gluplji od tebe. (NESTROJ 1950: 29)

Ovaj frazeologizam *jmdn. zum Narren halten*, u prevodu glasi nekoga ismijavati, obmanuti. Fraza je izvorno glasila *jmdn. als Narren behandeln* (nekoga tretirati kao budalu). (DUDEN 2008: 526) I ovdje su prevoditelji u prevodu ostali dosljedni izvornom frazemu.

4. *So einen Goldfisch zu fangen* bei der Zeit, wo jede Gott dankt, die einen Hechten erwischt! (NESTROJ 2021: 33)

Takvu zlatnu ribicu uloviti u današnje doba... (NESTROJ 1950: 31)

Iako frazeologizam *sich einen Goldfisch angeln* nije registrovan niti u Dudenovom niti u Matešićevom frazeološkom rječniku, jasno je da je zbog svog prenesenog značenja i ekspresivnosti u pitanju frazeologizam, koji se u srpskom govoru vrlo često koristi kada želimo za nekoga da kažemo da je pronašao bogatog partnera. Takođe, u prevodu je izostavljen ostatak rečenice pa ona djeluje nepotpuno. Ipak, to ne utiče na njeno značenje i samo razumijevanje frazeološkog izraza.

5. *Man hat einen Preis auf meinen Kopf gesetzt.* (NESTROJ 2021: 57)

Da su raspisali ucjenu na moju glavu! (NESTROJ 2021: 54)

Fraza *einen Preis auf jmds. Kopf setzen* nije identifikovana u Dudenovom rječniku, ali je zapažamo u Matešićevom *ucijeniti nečiju glavu* (1988: 130), tako da i u ovom slučaju govorimo o frazemima koji su potpuno ekvivalentni.

6. *Ich weiß es nicht, wo mir der Kopf steht.* (NESTROJ 2021: 47)

Ne znam ni sam gdje mi je glava! (NESTROJ 1950: 44)

Izraz *nicht [mehr] wissen, wo einem der Kopf steht* (*ne znati gdje stoji nekome glava*) pronalazimo i u Dudenom i u Matešićevom (1988: 125) frazeološkom rječniku sa značenjem „biti preopterećen usljed briga i posla“ (DUDEN 2008: 422).

7. Lips: Zu was für einen Arius?

Krautkopf: Zum Justitiarius, *mach Er die Ohren auf!* (NESTROJ 2021: 55)

Lips: Kojem to kažete Ariusu?

Krautkopf: Justiciariusu, *otvori uši!* (NESTROJ 1950: 52)

Prevedeni frazem je i ovom slučaju potpuno ekvivalentan izvornom frazemu *die Ohren aufmachen/aufsperrren/auftun* (*ugs*) i ima značenje *pažljivo slušati* (DUDEN 2008: 546).

8. *Halt Er 's Maul, ich weiß 's besser, was er war, er war ein Verruckter!* (NESTROJ 2021: 66)

Zaveži! Valjda ga ja bolje poznam! Bio je prava budala! (NESTROJ 1950: 61)

Za zraz *den Mund/ das Maul/ die Fresse halten* (DUDEN 2008: 514) pronalazimo i u srpskom jeziku odgovarajući prevodni ekvivalent: *zavezati usta* (MATEŠIĆ 1988: 620). Iako su prevoditelji modifikovali ovaj frazem, tj. uprostiti, to ne utiče na samo razumijevanje i značenje leksičkog izraza. Oba frazema se koriste u svakodnevnom govoru (njem. *die Umgangssprache*) i imaju isto značenje: ućutati, biti tih.

9. *Ich lass 's Madl nicht mehr aus 'n Augen!* (NESTROJ 2021: 80)

Ne smijem je izgubiti s očiju! (NESTROJ 1950: 75)

Njemački frazeologizam *kein Auge von jmdm., etw. lassen/ [ab]wenden* (DUDEN 2008: 71) je potpuno ekvivalentan srpskom frazemu *izgubiti nekoga/ nešto iz vida* (MATEŠIĆ 1988: 630) i oba imaju isto semantičko značenje – nekoga (nešto) pažljivo posmatrati.

10. *Ich war Strohwitiber, bin Strohvitiber geblieben, und das Stroh bring ich auf der*

6 durch Arbeit, Sorgen o.Ä. überlastet sein

Welt nicht mehr aus 'n Kopf. (NESTROJ 2021: 13)

Bio sam slamnati udovac, ostao sam slamnati udovac i *nikako ne mogu odstraniti slamu iz svoje glave.* (NESTROJ 1950: 14)

Ovaj frazeologizam nije zabilježen u Dudenovom frazeološkom rječniku, ali u digitalnom rječniku njemačkog jezika braće Grim pronalazimo varijaciju ovog frazeološkog izraza: *Stroh im Kopf haben*, u smislu „prazne, zbunjene glave“. (<https://www.dwds.de/wb/dwb/stroh>) U Matešićevom rječniku takođe pronalazimo odgovarajući ekvivalent *imati slamu u glavi (strohdumm sein)* pa možemo zaključiti da se radi o nečemu bezvrijednom. (MATEŠIĆ 1988: 524)

11. *Das ging' mir noch ab!* (NESTROJ 2021: 91)

Samo to mi je još trebalo! (NESTROJ 1950: 85)

U napomenama (njem. *die Anmerkungen*) Wolfgang Nojbera (njem. *Wolfgang Neuber*) u djelu *Der Zerrissene* pronalazimo sinonimni frazeološki izraz za frazu *jmdm. geht etwas ab*, koji se češće i koristi u svakodnevnom govoru, a to je *das hat (mir) gerade noch gefehlt!* (NESTROJ 2021: 104) Ovaj izraz pronalazimo i u Dudenom rječniku sa značenjem „to mi je vrlo nezgodno“⁷ (2008: 208). I u Matešićevom rječniku pronalazimo njegov frazeološki ekvivalent *još nam je i to falilo* (1988: 111) ili *još bi nam to trebalo* (1988: 597), tako da, ako uzmemo u obzir sinonimni oblik ovog izraza, možemo da kažemo da su i u ovom slučaju u pitanju ekvivalentni frazemi.

12. *Wie ist das möglich? Bei der Nacht sind ja alle Kühe schwarz.* (NESTROJ 2021: 64)

Kako je to moguće? *Ta u noći su sve krave crne.* (NESTROJ 1950: 60)

U ovoj analizi frazeologizama zapazili smo i jednu izreku koja datira još od 16. vijeka, a koja kaže da se noću ne mogu tako dobro uočiti razlike u bojama, i da, zato, sve izgleda isto. Gete je ovu poslovicu izmijenio u *Faustu*, gdje pronalazimo *Schwarz sind die Kühe, so die Katzen grau.* (<https://www.aphorismen.de/zitat/88722>) Frazeologizam *bei der Nacht sind alle Kühe schwarz*, međutim, ne pronalazimo niti u jednom frazeološkom rječniku, iako se nekad koristio u oba jezika. U Dudenovom frazeološkom rječniku pronalazimo zamjensku varijantu tog frazema sa potpuno istim značenjem *bei Nacht/in der Nacht sind alle Katzen grau* (2008: 521), koji je upravo nastao od Geteovog modifikovanog izraza.

U nastavku rada analiziraćemo frazeologizme koji pripadaju drugoj grupi Burgerove klasifikacije, tj. frazeologizme koji se formalno razlikuju od izvornog frazema, ali su im značenja ista. U analiziranom korpusu pronalazimo samo četiri takva primjera:

1. *Sie schnarchen ja, dass einem die Haar' zu Berg stehn.* (NESTROJ 2021: 39)

Pa vi hrčete, *da se čovjeku kosa diže!* (NESTROJ 1950: 37)

Iako oba frazeologizma počivaju na istoj slici, zapažamo leksičke razlike. Za frazem *jmdm. stehen die Haare zu Berge* ili [*jmdm.*] *sträuben sich die Haare* (DUDEN 2008: 298), u Matešićevom rječniku pronalazimo dva načina prevoda ovog izaza, a to su: *diže se nekome kosa [na glavi]* i *ide nekome kosa uvis.* (1988: 225) Prevoditelji su se odlučili za prvi semantički ekvivalent, a ba izraza imaju isto značenje – *neko je krajnje uplašen,*

⁷ Das kommt mir äußerst ungelegen

užasnut.

2. Der Lipsische Tod geht mir so z' Herzen, 's war so ein lieber, scharmanter Mann. (NESTROJ 2021: 65)

Lipsova smrt me ujela za srce. Bio je to drag i šarmantan čovjek. (NESTROJ 1950: 61)

Značenski ekvivalent koji su prevoditelji izabrali za njemačku frazu *jmdm. zu Herzen gehen* (DUDEN 2008: 347) glasi *ujesti nekoga za srce* (MATEŠIĆ 1988: 542). U prevodu ovog frazema imamo blago odstupanje, jer njemački frazem ima značenje *do-dirnuti nekoga iznutra, dirnuti nekoga u srce*, što je mnogo blaži izraz u odnosu na upotrijebljenu, mnogo žustriju, zamjensku frazu. Iako se prevoditelj odlučuje za ovaj izraz, u Matešićevom rječniku pronalazimo adekvatniji ekvivalent – *dirnuti čije srce, dirnuti koga u srce* (1988: 538).

3. Jetzt schlag die Kathi d' Händ über 'n Kopf z' samm', diese eine war in der Entfernung deutlich die Meine. (NESTROJ 2021: 34)

Sada neka Kathi krši ruke, jer je ova, koju sam izdaleka vidio, moja! (NESTROJ 1950: 33)

Za frazeologizam *die Hände über dem Kopf zusammenschlagen* (DUDEN 2008: 314) prevoditelj pronalazi drugi značenski odgovarajući zamjenski ekvivalent na srpskom jeziku: *kršiti (lomiti) ruke* (MATEŠIĆ 1988: 500), gdje je kod oba izraza značenje djelimično isto: zabrinuti se, užasnuti se zbog nečega.

4. Jetzt ist mir um einige Zenten leichter ums Herz! (NESTROJ 2021: 71)

Odmah mi je lakše pri duši! (NESTROJ 1950: 66)

U Dudenovom frazeološkom rječniku frazem *jmdm. ist/wird leicht ums Herz* označava osobu koja je u dobrom raspoloženju (2008: 346). U Matešićevom rječniku bližimo frazu *lako je kome pri duši* (1988: 102), te sa leksičkog aspekta možemo da uvidimo blage promjene. Semantika kod oba frazeološka izraza je ista.

5. Wenn ihr euch an der Stell zum Teufel packt! (NESTROJ 2021: 95)

Ako mi se smjesta izgubite s očiju! (NESTROJ 1950: 88)

Iako frazem nije identifikovan niti u jednom od ponuđenih rječnika, ipak se iz konteksta može zaključiti da je riječ o varijaciji izraza *jmdn. zum Teufel jagen/schicken* (DUDEN 2008: 750), u značenju „nekoga otjerati“. Iako u srpskom jeziku postoji potpuni ekvivalent ovog njemačkog frazema *poslati nekoga do (sto) đavola* (MATEŠIĆ 1988: 108), prevoditelji su se odlučili za drugu varijantu *gubi(te) mi se s očiju* (MATEŠIĆ 1988: 353). I ovdje je, dakle, riječ o semantički podudarnim frazeološkim izrazima.

6. Gib ihm doch auch einen Rat, du Engländer ex propriis⁸. (NESTROJ 2021: 20)

Savjetuj mu i ti nešto. Ne pravi se Englezom. (NESTROJ 1950: 20)

Frazem *praviti se Englez* ili *praviti se lud* (MATEŠIĆ 1988: 110, 268) je vrlo po-

8 *Ex propriis* ili *ex proprio* (lat.), iz vlastitih sredstava, iz sopstvene snage (aus eigenen Mitteln, aus eigener Kraft). <http://www.zeno.org/Brockhaus-1911/A/Ex+propriis> (20. 8. 2023)

pularan u srpskom jeziku kada se pretvaramo da nešto ne znamo da bismo izbjegli neku odgovornost. Ovaj frazem u Matešićevom rječniku na njemačkom glasi *sich dumm stellen* ili *jmds. Name ist Hase* (1988: 268). Međutim, niti u jednom frazeološkom rječniku ne pronalazimo Nestrojev izraz *du Engländer ex propriis* (koji ćemo posmatrati kao varijaciju ovog frazema *sich dumm stellen*), iako sa sigurnošću, zbog njegove slikovitosti, možemo da tvrdimo da je u pitanju frazeološki izraz, te da su ove dvije fraze značenski ekvivalentne iako je došlo do promjene u leksici.

Dolazimo i do treće grupe frazeologizama kod kojih prevoditelji ne mogu da nađu adekvatan zamjenski ekvivalent te izraz prevode opisno, kako se ne bi izgubila cjelokupna slika frazema.

1. Da stirbt die alte Marchandmode, s' Heirat'n is *uns* von Anfang schon *in Kopf g'steckt* – so hat sie mir zug'red't, ich soll ihr das G'schäft von der toten Madame kaufen. (NESTROJ 2021: 13)

Na vjenčanje *smo pomišljali* već od početka, a kad je umrla stara mašandmod, nagovorila me je da kupim radnju pokojne madam. (NESTROJ 1950: 13)

U prvom primjeru frazem *sich etwas in Kopf stecken* nije identifikovan niti u jednom od frazeoloških rječnika, iako je po strukturi i ekspresivnosi jasno da je riječ o frazeološkom izrazu. Ipak, u Matešićevom rječniku pronalazimo varijaciju ovog izraza, modifikovani frazem *sich etwas in den Kopf setzen* sa značenjem „utuviti sebi nešto u glavu“ (1988: 131). U prevodu, ipak, vidimo da je izraz preveden slobodnom kombinacijom riječi, da prevoditelji nisu našli zamjenski frazeološki ekvivalent.

2. Wer mich anschaut, *dem kommet das g'wiss nicht in Sinn*, dass ich trotz der Garderob ein Zerrissener bin. (NESTROJ 2021: 16)

No ko me gleda sada, *nikad reći neće*,
dronjo da se pravi ispred njega šeće. (NESTROJ 1950: 16)

U ovom primjeru zapažamo frazem *jmdm. in den Sinn kommen* (*jmdm. einfal- len*) sa značenjem „pasti na pamet“ (DUDEN 2008: 690). Iako za ovaj izraz postoji adekvatan zamjenski frazeološki pandan i u srpskom jeziku, prevoditelji ovaj frazem opisuju, odnosno biraju slobodnu kombinaciju riječi. S obzirom da je u pitanju prevod distiha (njem. *das Couplet*), prevoditelji se odlučuju da sintagmom opišu frazeološki izraz, a sve da bi se i u prevodu zadržala rima između stihova.

3. Die Gesellschaft wird immer lauter, du wirst immer stiller, alle Gesichter verklären sich, das deine verdüstert sich, endlich *lassest du uns ganz in Stich*. (NESTROJ 2021: 19)

Što je društvo bučnije, ti si tiši. Što su tvojih gostiju lica veselija, to je tvoje mračnije, a *sada si nas posve i napustio*. (NESTROJ 1950: 18)

Dalje zapažamo njemački frazeologizam *jmdn. im Stich lassen* sa značenjem „ostaviti nekoga samog (u hitnom slučaju), ne pomoći nekome“⁹ (DUDEN 2008: 716). Iako i za ovaj frazem postoji odgovarajući frazeologizam u ciljnom jeziku, prevoditelji

9 jmdn. [in einer Notlage] alleinlassen, jmdm. nicht helfen

se, i ovom slučaju, odlučuju za opisnu varijantu ovog izraza. U Matešićevom rječniku zabilježen je izraz *ostaviti nekoga na cjedilu* (1988: 49), što u prevodu potpuno odgovara izvornom frazemu.

4. Sie is 's! *Das Lamm steht vor dem Opfer.* (NESTROJ 2021: 40)

To je ona, *grlica pred jastrebom!* (NESTROJ 1950: 38)

Ovaj izraz ne pronalazimo niti u jednom frazeološkom rječniku, ali je zbog svoje slikovitosti jasno da je u pitanju frazeološki izraz, za koji u rječnicima pronalazimo više frazeoloških varijanti: *wie ein Lamm zur Schlachtbank gehen* (DUDEN 2008: 450), u značenju „biti strpljiv i potpuno pomiren sa sudbinom“¹⁰, zatim *Opferlamm* ili *Unschuldslamm* (MATEŠIĆ 1988: 185) u značenju „nevina žrtva“. S druge strane, ovaj izraz se mogao prevesti i frazom *žrtveno jagnje*, koju pronalazimo u Matešićevom rječniku (1988: 185), ali prevoditelji se ipak odlučuju za opisni prevod, za nefrazeološku sintagmu, koja bi se, zbog svoje slikovitosti, ipak mogla naći u nekom od frazeoloških rječnika.

Komparativni frazeologizmi

1. Sie müssen wissen, *mein Inneres ist zerrissen wie die Nachtwäsche von einem Bettelmann.* (NESTROJ 2021: 28)

Morate znati *da mi je duša u dronjcima kao prosjačko odijelo.* (NESTROJ 1950: 27)

U ovom primjeru zapažamo djelimičnu idiomatičnost, gdje se rastrojenost duše upoređuje sa prosjačkim odijelom. Ovakve poredbene strukture služe produbljanju značenja samog pridjeva *zerrissen*, njegovom intenziviranju.

2. Madame Schleyer: *Das scheint schon mehr als ein Schlummer zu sein.*

Wixer: *Was man sagt, ein Rossschlaf.* (NESTROJ 2021: 38)

Schleier: *Čini se da to nije samo drijemež.*

Wixer: *Hrče kao medvjed.* (NESTROJ 1950: 36)

U primjeru na njemačkom jeziku imamo izraz *Rossschlaf*¹¹, koji označava “čvrst san iz kog se teško probuditi” (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rossschlaf>, 24. 8. 2023). Prevoditelji se odlučuju za nešto slobodniji prevod gdje upotrebljavaju poredbeni frazeologizam *hrče kao medvjed*. Iako izraz nije identifikovan niti u jednom rječniku, on se vrlo često koristi u usmenom govoru, kada želimo za nekoga da kažemo da je u dubokom snu, ali i da glasno hrče.

3. Die Schlosser *schießen wie d' Spargel in d' Höh!* (NESTROJ 2021: 93)

Kao gljive niču bravari iz zemlje! (NESTROJ 1950: 86)

Komparativni frazeologizam *wie Pilze aus dem Boden/aus der Erde schießen/wachsen* u značenju „nastati u velikom broju za kratko vrijeme“ (DUDEN 2008: 571), ima i u srpskom jeziku svoj potpuno odgovarajući frazeološki ekvivalent *nicati/rasti kao gljive*

¹⁰ geduldig und völlig in sein Schicksal ergeben

¹¹ das Ross – plemeniti konj (njem. edles Pferd) koji služi uglavnom za jahanje. (<https://de.wiktionary.org/wiki/Ross>, 24. 8. 2023).

(*poput gljiva*) [*poslije kiše*] (MATEŠIĆ 1988: 135), koji su i po značenju i strukturi jednaki.

4. Lassen S' a Frühstück bringen, nach dem Sprichwort: „*Der isst wie ein Drescher*“ werd ich Ihnen gleich zeigen, dass ich als solcher zu großen Erwartungen berechtigte. (NESTROJ 2021: 54)

Najprije kažite da mi donesu doručak; ako je istinita poslovice – *jede kao mlaitilac* – odmah ću vam pokazati da možete od mene puno očekivati. (NESTROJ 1950: 50–51)

Frazeologizam *fressen wie ein Scheunendrescher* označava nekoga ko ima veliki apetit, nekoga ko može mnogo pojesti (DUDEN 2008: 235). Kako se ne bi izgubila slikovitost i značenje, prevoditelji su izravno preveli ovaj frazem. Ipak, u Matešićevom frazeološkom rječniku mi pronalazimo frekventnije izraze, frazeme koje koristimo u svakodnevnoj komunikaciji, kao što su: *jesti kao ala*, *jesti kao mećava* (1988: 2, 281).

Zaključak

Frazeologija, koja se smatra jednom od najmlađih lingvističkih disciplina, svoj put na našim prostorima izgradila je 70-ih godina 19. vijeka. Za to su najviše zaslužena djela hrvatskih lingvista Josipa Matešića („Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika“ i „Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik“) i Antice Menca („O strukturi frazeologizama“ i „Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologizama“), a veliki doprinos srpskoj frazeologiji dala su djela Dragane Mršević-Radović („Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku“) i Vladislave Petrović. Sa njihovim djelima poraslo je i zanimanje za proučavanje ove lingvističke discipline, naročito za analizu komparativnih frazeologizama.

Ovaj rad se bavi proučavanjem frazeologizama u Nestrojevoj komediji „*Der Zerrissene*“, koji se smatra jednim od najdarovitijih austrijskih pisaca (dramaturga) 19. vijeka. S obzirom da su njegove komedije, ali i kritički stavovi prema višim slojevima građanstva bili vrlo popularni (kako u Austriji, tako i u južnoslovenskim državama), otuda velika zainteresovanost i za prevod njegovih komedija, koje su rado izvođene na našem govornom području.

Sa stanovišta kontrastivne analize analizirani su frazeologizmi iz Nestrojevog pomenutog djela, gdje je polazni jezik bio njemački, a ciljni srpski. Ovom analizom smo željeli da pokažemo u kojoj mjeri su prevoditelji u prevodu frazeoloških jedinica ostali vjerni izvornom tekstu. Analizirajući frazeologizme iz izvornog i iz prevedenog teksta, uočili smo velike sličnosti u značenju i strukturi frazema. Analizirani korpus obuhvata ukupno 27 frazeologizama, od čega 13 značenski i strukturalno potpuno odgovara izvornom frazemu. Ova grupa se pokazala kao najbrojnija. Analiza je pokazala da je 6 frazeologizama sa semantičkog aspekta potpuno ekvivalentno izvornom frazemu, ali da se promjene uočavaju u leksici. Za 4 frazeologizma prevoditelji nisu uspjeli da nađu frazeološki ekvivalent na srpskom jeziku pa su izraze preveli slobodnom kombinacijom riječi. U posebnu grupu smo smjestili komparativne frazeologizme, kod kojih, takođe, uočavamo minimalne razlike u semantici, ali ne i u leksici. Ono što smo, takođe, zapazili jeste, da su prevoditelji u prevodu frazeologizama često posezali za modifikovanim varijantama,

kako se ne bi narušila slikovitost određenog frazeološkog izraza.

Citirana literatura

- BERIĆ-ĐUKIĆ & RISTIĆ 2003: BERIĆ-ĐUKIĆ, Vesna, RISTIĆ, Gordana. *Sinhrona osnove nemačkog jezika (Uvod u nauku o nemačkom jeziku)*. Novi Sad.
- BURGER; BUHOFFER & SIALM 1982: BURGER, Harald, BUHOFFER, Annelies, SIALM, Ambros. *Handbuch der Phraseologie*. New York: Walter de Gruyter.
- BURGER 1973: BURGER, Harald. *Idiomatik des Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- DUDEN 2008: DUDEN. *Österreichisches Deutsch. Eine Einführung von Jakob Ebner*, Mannheim, Zürich: Dudenverlag.
- GOETHE 1832: GOETHE, Johann Wolfgang von: *Faust. Der Tragödie zweiter Teil*. Stuttgart, (https://www.deutschestextarchiv.de/book/view/goethe_faust02_1832?p=33, 19. 8. 2023).
- LAPINSKAS 2013: LAPINSKAS, Saulius. *Zu ausgewählten theoretischen Problemen der deutschen Phraseologie. Ein Lehrbuch für Studierende der Germanistik*, Universität Vilnius.
- NESTROY 2010: NESTROY, Johann. *U prizemlju i na prvom katu ili Hirovitost sreće*. Zagreb: Hitra produkcija knjiga.

Izvori

- Das Digitale Wörterbuch Der Deutschen Sprache Des 20. JH DWDS, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften. <https://www.dwds.de/>. (19. 8. 2023)
- DUDEN 11 2002: DUDEN. *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- MATEŠIĆ 1988: MATEŠIĆ, Josip. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*: Nakladni zavod Matice hrvatske, München: Verlag Otto Sagner
- NESTROY 1950: NESTROY, Johann. *Utopljenici, vesela igra u tri čina*. Preveli s njemačkog Jakša Kušan i Ferdo Delak, Zagreb: Nakladno poduzeće „Glas rada“.
- NESTROY 2021: NESTROY, Johann. *Der Zerrissene, Posse mit Gesang in drei Akten*. Nachwort und Anmerkungen von Wolfgang Neuber, Stuttgart: Philipp Reclam jun. Verlag GmbH.

Internet-izvori

- <https://www.dwds.de/wb/dwb/stroh>, 19. 8. 2023.
- <https://www.redensarten-index.de/suche.php>, 19. 8. 2023.
- <https://www.aphorismen.de/zitat/88722>, 16. 8. 2023.
- <http://www.zeno.org/Brockhaus-1911/A/Ex+propriis>, 16. 8. 2023.
- <https://de.wiktionary.org/wiki/Ross>, 24. 8. 2023.
- <https://www.dwds.de/wb/dwb/rossschlaf>, 24. 8. 2023.

Milica V. Lopatić

PHRASEOLOGISMEN IM NESTROYS STÜCK „DER ZERRISSENE“ UND IHRE
ÄQUIVALENTE IN DER SERBISCHEN SPRACHE

Zusammenfassung

In dieser Arbeit untersuchen wir die Phraseologismen in dem satirischen Werk „Der Zerrissene“ des berühmten österreichischen Schriftstellers Johann Nepomuk Nestroy. Seine scharfe Sprache voller Spott und Ironie hat schon immer Aufsehen erregt und aus diesem Grund beschäftigen wir uns in dieser Arbeit mit der Sprache. Das Ziel dieser Analyse besteht darin, die Ähnlichkeiten und Unterschiede aus kontrastiver Sicht bei der Analyse des ausgewählten Korpus von Phraseologismen im Deutschen und Serbischen in der oben genannten Satire zu ermitteln.

Die Methode dieser Arbeit ist eine kontrastive Analyse, die es uns ermöglicht, alle Besonderheiten des sprachlichen Ausdrucks und der kulturellen Phänomene in der verglichenen Sprachen bestmöglich zu erkennen. In dieser Arbeit werden vergleichende (komparative) Phraseologismen besonders hervorgehoben, die bestimmte sprachliche Ausdrücke anschaulich beschreiben und so die Bildlichkeit der Sprache beeinflussen.

Schlüsselwörter: Phraseologie, Phraseologismen, kontrastive Phraseologie, komparative Phraseologismen, Äquivalenz